

MEF ÜNİVERSİTESİ

**BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL
CİNSİYET KALIP YARGILARI ÜZERİNE
SORGULAMALARI**

Bitirme Projesi

Esra Tuğçe Öznemli

İSTANBUL, 2021

MEF ÜNİVERSİTESİ

**BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL
CİNSİYET KALIP YARGILARI ÜZERİNE
SORGULAMALARI**

Bitirme Projesi

Esra Tuğçe Öznemli

Bitirme Projesi Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Melike Acar

İSTANBUL, 2021

MEF UNİVERSİTESİ

Projenin Adı: Proje Birinci Sınıf Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları
Üzerine Sorgulamaları

Öğrencinin İsmi ve Soyadı: Esra Tuğçe Özneli

Esra Tuğçe Özneli tarafından hazırlanan mezuniyet projesinin benim denetimim altında tamamlandığını beyan ederim. Yapılan bu projeyi “Mezuniyet Projesi” olarak kabul ediyorum.

25/01/2021

Bitirme Projesi Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Melike Acar

Akademik Dürüstlük Sözü

Bu bitirme projesi kapsamında kimseyle iş birliği yapmamaya, dış yardım aramamaya veya kabul etmemeye ve başkalarına yardım etmemeye söz veriyorum.

Basılı veya web'deki tüm kaynakların açıkça belirtilmesi ve referans verilmesi gerektiğini biliyorum.

MEF Üniversitesi'nin ideallerine uygun olarak, bu çalışmanın benim olduğunu ve hazırlanmasında uygunsuz bir yardım almadığımı konusunda söz veriyorum.

İsim

Tarih

İmza

Esra Tuğçe Öznemli

25 Ocak 2021

ÖZET

BİRİNCİ SINIF ÖĞRENCİLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET KALIP YARGILARI ÜZERİNE SORGULAMALARI

Esra Tuğçe Öznemli

Proje Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Melike Acar

OCAK, 2021, 37 Sayfa

Bu araştırma özel bir ilkokuldaki 74-84 ay yaş aralığındaki çocukların toplumsal cinsiyet bağlamında sahip olduğu düşünce ve yargıların neler olduğu, bu düşünce ve tutumların cinsiyet rollerinin şekillenmesinde ve cinsiyet temelli ayrışmasına nasıl yansıdığını tespit etmek amacıyla yapılacaktır. Araştırmanın örneklemini 2020-2021 Eğitim-Öğrenim Dönemi'nde İstanbul'da bir özel okulda öğrenim gören 74-84 ay yaş aralığındaki 8 kız, 8 oğlan olmak üzere 16 öğrenci oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet rolleri temelli durumu anlatan kurgu hikâye, duygu durum kartları ve öğrencilerin yaş, cinsiyet ve sınıf düzeylerine ilişkin bilgi formu kullanılmıştır. Araştırma bulguları betimsel analiz yöntemi ile yorumlanmıştır. Bulgular bize çocukların oyuncağın renginden çok (pembe ya da mavi) seçilen kostüm konusunda değerlendirmeler yaparken cinsiyet kalıp yargılarını kullandıklarını göstermiştir. Çalışmada toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının çocuklar üzerindeki algısı ve bu algı ile şekillenen bakış açıları anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: cinsiyet kalıp yargıları, çocuk, toplumsal cinsiyet

EXECUTIVE SUMMARY

INQUIRIES OF FIRST GRADE STUDENTS ON SOCIETAL GENDER STEREOTYPES

Esra Tuğçe Öznemli

Advisor: Asst. Prof. Dr. Melike Acar

JANUARY, 2021, 37 pages

This study aims to examine what thoughts and judgements the children aged 74-84 months in a private school have, how these thoughts and judgements shape their gender roles and how these thoughts and judgements are reflected on gender-based segregation. The sample of the study is the 16 students, 8 boys and 8 girls, at a private school in İstanbul during the 2020-2021 Academic Year who are aged 74-84 months. The tools used to collect data are hypothetical stories about gender non stereotypical toy and costume choices of children. The method used to analyze the data is descriptive research analysis. Results showed that children provided more social-conventional reasoning when they evaluated costume choices compared to toy choices.

Key Words: gender stereotypes, children' social reasoning, gender

İÇİNDEKİLER

Akademik Dürüstlük Sözü.....	v
ÖZET	vi
EXECUTIVE SUMMARY	vii
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	x
1. GİRİŞ.....	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
3. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN EDİNİLMESİNE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR	7
3.1.Psikoseksüel Gelişim Kuramı	7
3.2.Sosyal Öğrenme Kuramı	7
3.3. Sosyal Rol Kuramı	8
3.4. Sosyal Alan Kuramı	9
4. AMAÇ	12
5. HİPOTEZLER	13
6. YÖNTEM	14
6.1.Katılımcılar	14
6.2.Araştırmanın Deseni/Modeli.....	14
6.3.Veri Toplama Araçları	15
6.4.İşlem.....	15
6.5. Verilerin Kodlanması.....	16
7. BULGULAR.....	20
8. TARTIŞMA	25
9. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	27
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	28
EK A	30
EK B	32

KAYNAKÇA	34
----------------	----

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Çocukların hikayedeki karakter için oyuncak ve kostüm seçiminin kodlanması .	18
Tablo 2: Çocukların karşı cinsle özdeşleşmiş oyuncak ve kostüm seçimine yönelik değerlendirmelerinin kodlanması	18
Tablo 3: Çocukların seçime yönelik gerekçelerinin kodlanması.....	18
Tablo 4: Kız ve oğlan çocukların hikayedeki kahramanlar için oyuncak ve kostüm seçimi	20
Tablo 5: Kız ve oğlan çocukların hikayedeki kahramanlar için oyuncak ve kostüm seçimlerine yönelik gerekçeleri	20
Tablo 6: Karşı cinsle özdeşleşmiş renkteki oyuncak değerlendirmesi	21
Tablo 7: Karşı cinsle özdeşleşmiş renkteki oyuncak almanın katılımcı çocukların cinsiyetine göre değerlendirilmesi	22
Tablo 8: Karşı cinsle özdeşleşmiş kostüm almanın katılımcı çocukların cinsiyetine göre değerlendirilmesi	22
Tablo 9: Karşı cinsle ilgili oyuncak almanın gerekçeleri	23
Tablo 10: Karşı cinsle ilgili kostüm almanın gerekçeleri	23

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili çalışmaya başlamadan önce cinsiyet kelimesinin tanımını yapmak gerekir. Cinsiyet kelimesi kişilerin biyolojik varlığı ile ilgili durumu ifade eden bir kavramken, toplumsal cinsiyet kavramı kişilerin biyolojik cinsiyetine toplum tarafından yüklenen anlamlardır. Bu anlamları temel alarak bireylerin davranışlarında istenilen beklentiler için kullanılmaktadır.

Robert Stoller, toplumsal cinsiyet kavramını ilk olarak 1968 yılında ortaya atmıştır. Böylece toplumsal cinsiyet kavramı Sex and Gender isimli çalışma ile literatüre girmiştir. Ayrıca literatüre giren bu kavram kadınlık ve erkeklik kavramlarını da birbirinden ayırmak için kullanılmaya başlamıştır. İnsanlık tarihinde yerleşik hayata ve tarıma dayalı üretime geçişten itibaren kadınlık ve erkeklik rolleri özellikle farklılaşmaya başlamıştır. Bu açıdan toplumsal cinsiyet meselesi sosyal bilimcilerin anlamaya çalıştığı en önemli meselelerden biridir.

Toplumsal cinsiyet rolleri, cinsiyetler arasındaki biyolojik farklılıklara karşın kültürel ve psikolojik farklılıklardan dolayı kadın ve erkekte beklenen toplumsal rollerdir. Yani toplumsal cinsiyet rolleri, toplum tarafından “kadınlık” ve “erkeklik” kavramlarına yüklenen sorumluluklardır. Karşıtlık içinde oluşturulan “kadınlık” ve “erkeklik” kavramları birbirini dışlayan karşıtlık içinde oluşturulmaktadır. Bu karşıtlık ise bir tarafın diğerinden üstün olduğunu ifade eden karşıtlıktır ve bu da cinsiyetler arası asimetriyi beraberinde getirmektedir. Cinsiyetler arası asimetri kavramı, toplumda cinsiyetler arasındaki eşitsizliği, ayrıcalığı ya da bir cinsiyetin diğerine göre daha değersiz olduğunu ifade eden bir kavramdır. Bu kavram aynı zamanda feminist kuramlarında kadının ikincilleştirilmesinde kullanılan bir terimdir. Cinsiyetler arası asimetriye örnek verecek olursak, “kadınlık” güzelliği, anneliği, zerafeti, cinselliği ve duyguları temsil etmesine karşın “erkeklik” ise gücü, akı, medeniyeti ve kültürü temsil etmektedir. Yani cinsiyetler arası asimetri kavramı, kadın ve erkek arasındaki hiyerarşik karşıtlığı ifade etmektedir (Koca, 2006).

Literatür incelendiğinde ise toplumsal cinsiyet kavramının tanımı üzerinde ortaklaşmış tek bir tanımın olmadığını görülmektedir ve yapılan bilimsel çalışmalarda bu kavramın nasıl tanımlandığını inceleyerek:

Dündar’ın (2012) toplumsal cinsiyet rollerinin televizyon reklamlarına nasıl yansdığı anlamaya çalıştığı çalışmasında toplumsal cinsiyet kavramını kadınların ve

erkeklerin toplumdaki rollerinin, sorumluluklarının aslında o toplumun isteğine göre şekillendiğini ve toplumun kadın ve erkeği nasıl algıladığını ifade eden bir kavram bir kavram olarak tanımlamıştır. Bu açıdan toplumsal cinsiyet normlarının içinde yaşanan kültürle ve sosyal-ekonomik düzeyle yakından ilişkisi vardır. Toplum bireylerin nasıl davranması gerektiğini belirlerken aynı zamanda belirlenen bu davranışları toplumdaki bireylerin benimsemelerini de beklemektedir. Toplumsal cinsiyet ise bu belirlenen davranışların cinsiyetler üzerinde yeniden tanımlanma ve oluşma sürecidir. Toplum tarafından belirlenen bu davranışlar özellikle çocuklarda yaşamlarının ilk yıllarında oluşmaya başlayan cinsiyet rolleri ile pekiştiğinde ise çocukların cinsiyet algılarını şekillendirmekte ve cinsiyet ile ilgili kalıp yargılar oluşturmalarını pekiştirmektedir. Ancak toplumsal cinsiyet normları zamanla kişilerin ve özellikle kadın hareketinin örgütlü mücadelesiyle değiştiğini de gözlemlemekteyiz.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Toplumdan topluma farklılık gösteren ve toplum tarafından bireylere dayatılan geleneksel cinsiyet rolleri, kültürel cinsiyet kalıp yargılarını içinde barındırdığı için bireylerin cinsiyetleriyle ilgili bu rolleri benimsemesine ve sosyal davranışlarında bu kalıp yargıları sergilemelerine neden olur. Aile ve sosyal çevresinden bu toplumsal cinsiyet normlarını öğrenen bireyin dünyaya bakışı bu normlarla şekillendiği için bireyler yetişkin oldukları zaman da değişikliğe uğratmadan öğrenmiş oldukları bu rolleri sergilemeye devam ederler (Şahin, 2007).

Biyolojik cinsiyet bireylerin doğuştan sahip oldukları anatomik yapıyı ifade ederken; toplumsal cinsiyet bireylerin içindeki yaşadıkları toplumun biyolojik cinsiyeti gereği bireye yüklediği rol, sorumluluk ve beklentileri ile tanımlanmaktadır. Biyolojik kökenli kuramlara göre, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet rollerinin belirlenmesinde etkindir. Kadınlar çocuk doğurma yetisine sahip olduklarından, yüzyıllar boyunca toplumsal cinsiyet rolleri de bu yönde şekillenmiş ve kadınlar çocuk bakımı ile ilgilenirken erkekler de çocuk doğurma yetisine sahip olmadıklarından ailelere kaynak sağlamak amacı ile sorumluluklar üstlenmişlerdir (Güldü ve Ersoy-Kart, 2009). Günümüzde ise fiziksel güç ile kaynaklara erişimin azalması, doğum kontrol yöntemlerinin gelişmesi bu durumu değiştirmektedir. Bu değişimle birlikte bireylere biyolojik cinsiyet ile yüklenen rol ve sorumlulukların etkisi azalmasına rağmen mantıksal bir dayanağı olmayan düşünceler toplumları etkilemeye devam etmektedir (Birey ve Beyidoğlu Önen, 2013).

Althusser'e göre (1989:55) bir toplumsal formasyonda insanlar kendilerini önceden belirlenmiş ilişkiler içinde bulurlar. Toplumsal formasyonun pratikleri içinde insanların oynayacakları roller de çizilmiştir. Tolan'a göre (1975:231-234) her toplum iyi ve kötüyü, güzel ve çirkinini, ne için yaşlanması, ne için ölünmesi gerektiğini tanımlamaya çalışır. Etkileşim sürecinde çocuğa çoğu kez mantıklı bir kanıtlama gösterilmeden, toplumun değer ve normları çocuklara aşıl原因arak toplum tarafından belirlenen normlara nasıl uyulacağı gösterilir.

Toplumsal cinsiyet kavramı biyolojik cinsiyet kavramından farklı bir olgudur. Toplumsal cinsiyet bireylerin doğumlarından sonra ortaya çıkan ve toplum tarafından belirlenen, şekillenen kurallar ve öğretilerden oluşmaktadır. Bu öğretiler kültürleşme ile nesilden nesile aktarılmaktadır. Cinsiyet kavramı insan anatomisinden kaynaklanan ikincil cinsiyet özelliklerini ifade ederken toplumsal cinsiyet kavramı kadınlık ve erkeklik

olgularını içermektedir. Bu kadınlık ve erkeklik olguları toplum tarafından düzenlenmiş ve atfedilmiş özellikler barındırmakta, bireyleri bu özellikleri taşımak zorunda bırakmaktadır (Sancar vd., 2006: 11-12).

Toplumsal cinsiyet, insanların doğuştan sahip olduğu biyolojik cinsiyetlerine göre roller ve sorumluluklar yükleyen bireyleri sadece kadın veya sadece erkek olduğu için davranış kategorilerini belirleyen düzenlemeler ve uygulamalardır. Bu terim cinsiyetler arasındaki eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini de ifade etmektedir (Bhasin, 2003: 26). Biyolojik cinsiyet bir zorunlulukken toplumsal cinsiyet bir öğretilerdir.

Davranışlar toplum tarafından belirlenirken toplumda yaşayan bireylerden de bu davranışları özümsemeleri ve uygulamaları beklenmektedir. (Uluocak ve Aslan, 2011: 27). Kurumsallaşmış davranışlar bireylere sunulmakta ve onlardan cinsiyetlerine göre davranışlarının ayrılmış olması durumunu normalleştirerek, içselleştirmeleri beklenmektedir (Uluocak ve Aslan, 2011: 29).

Çocuk dünyaya geldiğinde biyolojik bir cinsiyete sahiptir; fakat toplumsal cinsiyet rollerini henüz bilmemektedir. Toplum çocuğun karşısına çeşitli davranış kalıpları çıkarmaktadır ve çocuk bu davranış kalıplarını taklit etmekte, öğrenmekte ve içselleştirmektedir (Connell, 1998: 255).

Toplumsal etkileşim süreci ile şekillenen cinsiyet rolleri değiştirilemez değildir. Toplumlardaki ekonomik ve kültürel özellikler farklılık gösterse de toplumsal çocuklar toplumsal cinsiyet rollerini sosyalleşme sürecinde öğrenmektedirler (Dökmen, 2004). Toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasında aile ve çevrenin önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda anne ve babanın oldukça önemli bir etkisi olurken maruz kalınan toplumsal çevrenin önemi de önemi yadsınamaz. Çocuğun toplumsal çevresindeki etkileşimler kuralları ve davranışları somutlaştırmasını sağlarken bu etkileşim kuralları ve davranışları özümseyeceği ortamları hazırlar (Connell, 1998; Driscoll ve Nagel, 2008; Meece ve Daniels, 2008). Bu süreçte aile, cinsiyet rollerinin üretildiği bir alan oluştururken aynı zamanda toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizlikleri ortaya çıkaran bir yer tutmaktadır (Akt: Aktaş, 2011). Çocuk ilk kez kadınlık ve erkeklik olgularının ne anlama geldiğini ailesinden öğrenmekte ve cinsiyet kalıp yargularının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. (Sherman, 1979; Witt, 1997; Akt: Bağçeli, 2008).

Toplumsal cinsiyet gelişimi ile ilgili ilk bilişsel teori Piaget'den hareketle Kohlberg'in (1966) geliştirdiği bilişsel gelişim yaklaşımıdır. Kohlberg, çocuğun toplumsal

cinsiyet gelişiminde etkin rolüne vurgu yapar ve bunun bilişsel gelişimiyle paralel yürüdüğünü ve çocuğun toplumsal cinsiyet algısının kendi davranışlarını etkilediğini; hatta bu etkinin çocuk, cinsiyetin sabit ve değişmez olduğu gibi daha sofistike bir toplumsal cinsiyet anlayışına sahip oldukça daha da güçlendiğinin altını çizer. İki yaşından itibaren kendilerini biyolojik bedenlerini kız ve oğlan olarak kategorize ederler. Erken çocukluk döneminde biyolojik cinsiyetler toplumsal cinsiyetler birebir örtüşmesi gerektiğini gibi özgeci bir yaklaşımları vardır. 1970ler’de toplumsal cinsiyete yeni bir bilişsel yaklaşım gelişmiştir: Toplumsal Cinsiyet Şeması Teorisi (Gender Schema Theory). Bu teori, çocukların yapılandırılmış toplumsal cinsiyet temelli kavramlardan oluşan şemalar düzenlediği ve bu şemanın çocukların düşüncelerini ve davranışlarını etkinlediği düşüncesine dayanır. Toplumsal Cinsiyet Şeması Teorisi, sosyal ve gelişimsel psikologların katkılarıyla gelişmiştir (Liben ve Bigler, 2002; Martin, Ruble, & Szkrybalo, 2002). Son yapılan çalışmalarda ise toplumsal çevrenin cinsiyet ile ilgili öğretileri ve cinsiyet ile ilgili kendi fikirleri doğrultusunda çocukların kendi toplumsal cinsiyet kimliklerini düzenledikleri görüşünü öne sürmektedir. Çocuklar etkileşimde buldukları toplumdaki kadınlık ve erkeklik rollerini gözlemleyerek ve bu davranışları taklit ederek kendi toplumsal normlarını geliştirirler.

Psikolojik gelişim açısından bakıldığında, çocuklar genel olarak toplumsal cinsiyet kimliğini, kendi toplumsal cinsiyetleri ile diğerlerininkini “doğru” olarak tanımlama becerisini, 2-3 yaşında edinmekte; cinsiyet kesinliğini yani insanların yaşamları boyunca aynı cinsiyete sahip olacakları gerçeğini, 4 yaş civarında geliştirmekte ve cinsiyet sürekliliğini yani görünüşün cinsiyetten bağımsız olmadığı görüşünü, 5-6 yaş civarında anlamaktalar (Bee ve Boyd, 2007). Bu nedenle çocuklar 5 yaşına geldiklerinde etkileşim içinde bulunduğu toplumun oluşturduğu cinsiyet rolleri ile ilgili normları öğrenmiş olurlar.

Bu normları öteki hakkında izlenimlerini şekillendirmek, kendi davranışlarına rehberlik etmek, dikkat çekmek ve hatıraları organize etmek için kullanır (Martin ve Ruble, 2004).

Çocukların cinsel rol gelişimlerinin önem kazandığı okul öncesi dönemde mantıksal düşünme henüz oluşmadığı için, çocuklar sınırlı deneyimleri ile kalıp yargılar geliştirmektedirler. Anne babalar bu yargıların gelişmesinde çocuğun çevresindeki ilk modellerdir. Ankara’da çocuk yuvalarında kalan ve ailesi ile birlikte yaşayan 7-11 yaşlardaki çocuklarda cinsiyet rolleri ve cinsiyet özellikleri kalıp yargı gelişiminin

saptanmasının ve bu kalıp yarguların kazanılmasında bazı değişkenlerin etkisinin incelendiği araştırma sonucunda korunmaya muhtaç gelişimi açısından önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. (Baran, 1995). Gelişimsel bakış açısında, çocukların cinsiyet kalıp yargularının beş yaşında şekillendiği bilinmektedir (Martin ve Ruble, 2004).

3. TOPLUMSAL CİNSİYET ROLLERİNİN EDİNİLMESİNE İLİŞKİN KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

İnsanda toplumsal cinsiyetin nasıl oluştuğuyla ilgili ve toplumsal cinsiyet rollerinin nasıl geliştiğine dair pek çok kuram vardır. Cinsiyetler arasındaki farklılıkların nedenlerini açıklamaya çalışan bu kuramların bazıları ise ilk olarak psikanalizin kurucusu olan Freud'un Psikanaltik Kuram'ı, diğeri ise etrafımızdaki insanların davranışlarını öğrenmemizle cinsiyet farklılıklarımızın şekillendiğini öne süren Sosyal Öğrenme Kuramı, bir diğeri ise sosyal öğrenme kuramının tersine birey cinsiyet ile ilgili kimliğini etrafındakilerine göre değil de kendi düşünce ve isteklerine göre edindiğini ifade eden Bilişsel Gelişim Kuramı, son olarak da toplumsal cinsiyet rollerinin şekillenmesinde kültürün etkili olduğunu öne süren Toplumsal Cinsiyet Şema Kuramı'dır (Dökmen, 2014).

3.1. Psikoseksüel Gelişim Kuramı

Sigmund Freud tarafından 1930'larda geliştirilmiş olan bu kuram çocukların kadın ve erkek rollerini nasıl geliştiğini ortaya koymaya çalışan ilk kuramdır (Yogev, 2006). Freud cinsiyet rollerinin kazanımında hem biyolojimizin hem de kültürün etkisini tartışır. Freud'un bu psikoseksüel gelişim kuramına göre, bireyin kişiliğinin gelişiminde hayatın ilk altı yılının daha belirleyici olduğu görülmektedir. Bu altı yılı üç dönem olarak incelenir. İlk üç döneme pregenital dönemler de denilmekte olup birey bu pregenital dönemlerde kişilik özelliklerinin temellerini geliştirir. Psikoseksüel gelişimin doğumdan sonra başladığını ifade eden Freud, bireyin cinsiyet rolünü dört ile altı yaşlarında benimsediğini yani fallik dönemde gerçekleştiğini ve yedi yaşlarında ise yaşadığı psikolojik krizlere bağlı olarak cinsiyet rollerinin geliştiğini söylemektedir (Çınar, 2013). Bu çağda çocuk, karşı cins ebeveynine karşı duyduğu duygusal çekim ve bu çekimden dolayı hissettiği gerilimi hem cins ebeveyniyle özdeşleştirerek çözer. Freud'a göre bu süreçte çocuk cinsiyetle ve cinsellikle ilgili toplumun normlarını da öğrenir.

3.2. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal öğrenme kuramı, Bandura'nın öğrenme süreçlerini temel alan kuramcılar tarafından kadın ve erkeklerin cinsiyet rolü davranışlarının çocuklar tarafından toplum içinde nasıl kazanıldığını ve yetişkinlerin bu rolleri nasıl aktardığını ortaya koymaya çalışan kuramdır (Erzeybek, 2015).

Sosyal öğrenme kuramında iki farklı öğrenme modeli üzerinde durulmakta olup bunlardan biri edimsel koşullanma diğeri ise model alma ve taklittir. Edimsel (araçsal) koşullanma yoluyla öğrenme modeli, kendi cinsiyetine uygun davranışlarda bulunan çocuğun ödüllendirilmesiyle çocuğun o davranışı tekrarlaması veya kendi cinsiyetine uygun olmayan davranışlarda bulunan çocuğun cezalandırılmasıyla çocuğun olumsuz olarak algıladığı davranışı tekrarlamamasıdır.

Baykal'ın (1988) da ifade ettiği gibi sosyal öğrenme kuramına göre, bir çocuğun toplumsal cinsiyet rollerini öğrenmesi doğduğundan itibaren toplumsal cinsiyet kodlarının kız çocuğu için pembe ve erkek çocuğu için mavi eşya ve elbise dayatmasıyla başlayıp ve daha sonra aynı cinsindeki figürlerin sahip oldukları özelliklerini ve davranışlarını fark etmesiyle ve onları özümsemesiyle gerçekleşmektedir.

Albert Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı çocuğun yeni davranışları çevresindeki kişileri gözlemliyerek taklit ederek öğrendiğini vurgulamaktadır. Çocukların gördükleri modeller başarılı, güçlü ya da popüler ise ve çocuk bu kişiyi ya da kişileri taklit ettiğinde ödüllendiriliyorsa bu o kişiyi rol modeli olarak seçilmesine ve davranışlarının öğrenilmesine yol açar. Bu şekilde erkek çocuklar babasını gözlemleyerek erkek gibi olmayı, kız çocukları da annesini gözlemleyerek kadın gibi olmayı öğrenmektedir (Yeşilyaprak, 2015). Okulöncesinden başlayarak kadın ve erkek arasındaki rol farklılıkları bazen örtük bazen de açıkça müfredatın bir parçası olabilmektedir.

3.3. Sosyal Rol Kuramı

Sosyal rol kuramı ise sosyal ve siyasal davranış ve tutumlarda gözlemlenen kadın ve erkek farklılıklarının, kadın ve erkeklerin farklı roller üstlenmesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Bireyler başarılı rol performansları gösterebilmek için doğuştan getirdikleri ve zamanla edindikleri özellikleri birleştirerek cinsiyete özgü toplumsal rollere bürünmektedirler. Günümüzde bu düşünce kısmen değişse de halen küçük yaşlardan itibaren kadınlara yemek pişirmek gibi ev işleri ile ilgili beceriler öğretilirken, erkeklere ekonomik anlamda kullanabilecekleri beceriler öğretilmektedir. Bu toplumsal rol dağılımları anne-baba, arkadaş gibi bireylerarası ilişkilerle de desteklenerek süreklilik kazanmaktadır (Güldü ve Ersoy-Kant, 2009).

3.4. Sosyal Alan Kuramı

Sosyal Alan Kuramı (Social Domain Theory) Elliott Turiel (1978; 1979; 1983) tarafından geliştirilmiş bir kuramdır. Turiel, 40 yılı aşkın bir süredir yapılan araştırmalar çocuklarda ergenlerde ve yetişkinlerde ahlaki ve sosyal yargıların gelişimi üzerine odaklanmıştır. Kuram daha çok bireyin gelişiminde toplumsallaşma süreci içerisinde ahlaki alan, toplumsal geleneksel alan ve kişisel alanın kişilerin zihninde ve davranışlarında nasıl ayrıştığını ortaya koymaktadır. Sosyal Alan Kuramı, insanlarda toplumsal bilginin gelişiminin tanımlanmasında, bireylerin kazandıkları bu toplumsal bilgileri ve sosyal düzenlemeler ile kurallara nasıl uyguladıklarına yönelik gerek görgül gerekse kuramsal açıklamalar getirmektedir. Ayrıca bireylerin kazandıkları bu “toplumsal bilgileri” farklı bağlam ve durumlara uyarlamaları da bu kuramın diğer bir çalışma alanıdır. Bu kuramda yapılan çalışmalar bize çocukların birisine vurmanın ahlaki açıdan yanlış olduğunu ve bu yanlışın otoriteden ve kültürden bağımsız olarak her yerde yanlış olduğunu söylediklerini göstermiştir. Toplumsal geleneksel kuralları ise ahlaki kurallardan daha önemsiz ve değişebilir olduğunu düşünmüşlerdir. Kişisel alansa çocukların kendilerine yönelik yaptıkları seçimlerdir. Örneğin hangi oyuncakla oynamak istedikleri, hangi kıyafeti giymek istedikleri gibi. Bu kuram ile ilgili yapılan çalışmalar bu üç alandaki gelişimin birbirini etkilediğini ancak bu gelişim alanlarının kendine özgü değişkenleri olduğunu göstermiştir (Smetana, 2006).

Sosyal gelişim alanının önemli konuları arasında, çocukların grup bazlı kalıp yargı ve önyargıları ne zaman geliştirmeye başladıkları ve sosyal değerlendirmelerinde bu yargıları nasıl kullandıkları konuları yer almaktadır. Klasik çalışmalar, çocukların gruplar arası dinamiklere dair algılarını bilişsel gelişim konusu altında incelemiştir (Kohlberg, 1984; Piaget, 1952). Bu klasik kuramlar, çocukların aynı anda birden fazla sosyal değerlendirmeyi yapamayacağını, sadece kendi gelişim dönemleri içindeki bilişsel yetilere bağlı kalacaklarını savunmuştur. Daha yeni çalışmalar ise, bu bakış açısının eksik olduğunu ortaya koymuş, çocukların basamak temelli bir gelişimden ziyade farklı fakat birbirini tamamlayan sosyal gelişim evrelerini aynı anda yaşadıklarını göstermiştir (örn., Turiel, 2006). Sosyal gelişim ve ahlak gelişimi çalışmalarının ortaklaşa ürünü olan bu kuramsal çerçeve, çocukların alana-özgü (domain-specific) değerlendirmeleri 4-5 yaşlarından itibaren ve aynı anda öğrenmeye başladıklarını savunmuştur. Ahlaki alan eşitlik, hakkaniyet, adalet gibi kavramları içerirken; geleneksel alan sosyal normlar,

gelenekler, otorite ve grup bütünlüğü gibi kavramları içermektedir. Psikolojik alan ise, bireysel seçimlerini ve tercihlerini konu almaktadır. Sosyal-Bilişsel Alan Kuramı kültürler arası benzer sonuçlar vererek, sosyal yargıları inceleyen çalışmalara ve kuramlara öncülük etmiştir. Toplumsal alan Kuramı'na göre çocukların sosyal dâhil etme ve dışlama yargıları, diğer sosyal değerlendirmeler gibi kişisel tercih ve değerler ile sosyal normlar, kişinin ait olduğu grubun çıkarları ve grubun başarısı arasındaki dengeye dayanmaktadır. Çocuklar gruplarına birini dâhil etmek istediklerinde, bazı durumlarda eşitlik ve adalet gibi ahlaki değerler üzerinden değerlendirmeler yaparlar. Bazı durumlarda ise, grup içi uyumu ve bütünlüğünü koruduğu gerekçesiyle, kalıp yargılar ve önyargılar üzerinden karar verirler (Rutland ve ark., 2010).

Smetana'ya (2011) göre insanlar günlük yaşamda sürekli toplumsal etkileşime girmektedirler. Bu etkileşim, içinde buldukları toplumun kuralları ile ilgili bir dizi öğretilere sebep olmaktadır. İnsanlar bu öğretilere uygun davranışlar sergileyebildikleri gibi bu öğretilerle dayatılan kuralları da çiğne eğiliminde olabilmektedir. Bu durumlar için temel iddia, çocukların kendi toplumsal dünyaları hakkında farklılaştırılmış ve sistematik bir düşünceye sahip olduklarıdır. Yaygın olan bu toplumsal etkileşim çocukların yetiştirildiği ve içselleştirdiği değerleri etkilerken oluşturdukları cinsiyet algılarını da şekillendirmektedir (Stangor ve Ruble, 1987). Biyolojik cinsiyet ve kültürel bağlamda cinsiyetlere atfedilen toplumsal roller, yani toplumsal cinsiyet, çocukların ilk öğrendikleri sosyal kategorilerdendir (Martin ve Ruble, 2004). Biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyete dair sosyal-kültürel atıfların iç içe geçmiş olması, çocukların anaokulu yaşlarından itibaren, kendi kültürleri için- deki toplumsal cinsiyet rollerini ve ilgili kalıp yargıları içselleştirmeye başlamalarına yol açar (Liben ve Signorella, 1993).

Ancak çocuklar bir davranış ile ilgili yargılamada bulunurken her zaman cinsiyet bağlamındaki normların etkisinde kalmazlar. Davranışı farklı yönleri ile değerlendirerek davranışın ile ilgili diğer faktörleri göz önünde bulundururlar. Örneğin, bir çalışmada 5-6 yaşlarındaki katılımcıların sadece cinsiyete bakarak cinsiyet kalıp yargılarına uygun olmayan oyunlardan dışlanmayı adil bulmadıklarını ve hikâyelerde verilen daha önceki deneyimleri göz önüne aldıklarını bulmuştur. Benzer bir örüntü, orta çocukluk ve orta ergenlik dönemlerinde de gözlemlenmiştir (Killen ve Stangor, 2001; Park, Lee-Kim, Killen, Park ve Kim, 2012). Bu bağlamda, toplumsal cinsiyet rolleri çocukların sosyal dâhil etme ve dışlama yargılarını etkilese de bu yargılar tamamen kültürel ve sosyal

normların etkisi altında değildir. Çocuklar, kendilerine sunulan durumların belirsizliğine ya da karmaşıklığına bağlı değerlendirmeler yapmaktadır (Killen ve Rutland, 2011).

Sosyal Alan Kuramı bağlamında ahlaki, geleneksel ve psikolojik alanların hangi durumlarda ve ne ölçüde kullanıldığını belirleyen etmenlerden biri de sosyal-bilişsel gelişim sürecidir (Nucci, 2001).

Geleneksel alanda ise 4-7 yaş aralığındaki çocuklar gözlemlerine ve gözlemleri sonucunda algıladıkları kurallara göre hareket ederler (Nucci, 2001). Örneğin, erkeklerin etek giymesi rastlanacak bir durum değildir. Etek kadınlar için uygun bir kıyafettir ve kadınlar tarafından tercih edilmelidir. Çocukların yaşları büyüdükçe bu tür kalıp yargılardan uzaklaşmaya başlarlar ancak bu tür kalıp yargıların dışındaki davranışları istisna olarak görmektedirler. Yakın zamanda yapılmış bir meta-analiz çalışmasında, çocukların yaşı büyüdükçe kendilerine sunulan bağlamın içerdiği sosyal normlar ve kalıp yargılardan daha fazla etkilendiklerini göstermiştir (Raabe ve Belman, 2011).

Tüm bu bulgulardan yola çıkarak 74-84 ay yaş gruplarının cinsiyet bağlamında ülkemizdeki çocukların toplumsal cinsiyet rolleri ve kalıp yargılarına hangi alanlarda değerlendirdiğini ve bu normların işleyişini nasıl gerekçelendirdiğini ülkemizde çok yaygın olan cinsiyetçiliği ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı dinamiklerini anlamak açısından önemlidir. Bütün bu bulgulardan ve gelişimsel bakış açısından yola çıkılarak çocuklarda cinsiyet rollerin oluşmasında toplumsal cinsiyet normlarının etkisini özellikle cinsiyet kalıp yargılarını şekillenmeye başladığı dönemde araştırmak bu düşünce ve tutumların cinsiyet rollerinin şekillenmesinde ve cinsiyet temelli ayrışmasına nasıl yansıdığını belirlemek de oldukça önemlidir.

4. AMAÇ

Bu çalışmanın temel amacı altı-altı buçuk yaş aralığındaki çocukların yaşitlarının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla uyuşmayan seçimlerine yönelik seçimlerini nasıl değerlendirdiklerini Sosyal Alan Teorisi'ni kullanarak araştırmaktır. Bu amaçla çocuklara dört farklı hikâye okunacaktır. Araştırmanın ilk sorusu katılımcı çocukların hikayedeki geçen kız ve oğlan kahramanlar için oyuncak ve kostüm önerilerinin toplumsal cinsiyet kalıp yargıları açısından değerlendirmektir. İkinci soru da ise kahramanın atipik seçimini değerlendirip gerekçelendirmeleri istenecektir. Bu değerlendirme ve gerekçelerin hem hikâye hem de katılımcı çocuğun kendi cinsiyeti bağlamında nasıl farklılaştığı incelenecektir. Araştırmanın üçüncü sorusu ise çocukların toplumsal kalıp yargılar doğrultusundaki cevaplarının hikayelerdeki kahramanların atipik oyuncak ve kıyafetlerle kendini daha iyi hissetmesi ifadesiyle birlikte değişip değişmediğini araştırmaktır.

5. HİPOTEZLER

Bu çalışmada özel bir ilkokulda birinci sınıfta öğrenim gören 74-84 ay yaş aralığındaki çocukların toplumsal cinsiyet bağlamında sahip olduğu düşünce ve yargıların neler olduğu, bu düşünce ve tutumların cinsiyet rollerinin şekillenmesinde ve cinsiyet temelli ayrışmasına nasıl yansıdığını incelemektir. Bu amaçla 74-84 ay aralığındaki çocuklara toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını çağrıştıran hikâyeler sunulmuştur. Çocuklara bu hikâyelerdeki kişilerin kıyafet ve oyuncak seçimleri hakkında sorular sorulmuştur. Çalışma sonuçlarında hikâyedeki çocukların cinsiyeti ile uyumlu (1) oyuncak ve kostüm seçimlerinde bulunacağı ve bu seçimleri gerekçelendirirken toplumsal cinsiyet kalıp yargıları (2) ve kişisel tercihleri (1) ile ilişkilendirmeleri, hikâyedeki kahramanların toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile uyumlu olmayan seçimlerini ise kişisel tercihler (1) ile gerekçelendirmeleri beklenmektedir.

6. YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı doğrultusunda çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden klinik görüşme/mülakat tekniği kullanılmıştır. Klinik mülakat tekniğinin tarihsel gelişimine bakıldığında, ilk olarak Piaget psikolojik araştırmalar için klinik mülakatı geliştirmiş ve kullanmıştır. Çocukların oldukça şaşırtıcı olan mantıklarını gözlemlemiştir. Özellikle çocukların hataları, onların düşüncelerinin doğası ile ilgili önemli ipuçları vermektedir ve yetişkinlerden nitel olarak farklılıklarını ortaya koymaktadır. Piaget için önemli olan amaç, öğrencilerin standart testlerle sıralanması değil temel düşünce doğalarını keşfedilmesidir. O zaman ki mevcut psikolojik araştırma metotları, bilişsel gelişim araştırmaları için yetersiz olduğundan Piaget yeni bir teknik geliştirmeyi gerekli görmüştür (Ginsburg,1981).

Bu çalışmada katılımcı öğrencilere kendi yaşları bir çocuğun toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla uyuşmayan seçimlerine anlatan toplam dört hikâyeye okunmuştur. İlk hikâyede oğlan çocuğu pembe renkli bir oyuncak, ikinci hikâyede kız çocuğu mavi renkli bir oyuncak seçmektedir. Üçüncü hikâyede kız çocuğunun kostüm partisine korsan kostümü giyip giymemesi, dördüncü hikâyede ise oğlan çocuğunu kostüm partisine peri kostümü giyip gitmesi değerlendirilmiştir.

6.1. Katılımcılar

Çalışmaya İstanbul'daki bir özel okulda öğrenim gören 9'u kız, 9'u oğlan olmak üzere toplamda 18 birinci sınıf öğrencisinin katılım verileri toplanarak yapılmıştır. Çalışmaya 74-84 ay aralığındaki öğrenciler ile yapılmış olup çalışmaya katılan öğrencilerin yaş ortalaması 75 aydır.

6.2. Araştırmanın Deseni/Modeli

Araştırma karma desende oluşturulmuştur. Nitel olarak toplanan veriler, kodlama şemaları ile nicel veriye çevrilmiş, elde edilen verilerle betimleyici istatistik yöntemleri kullanılmıştır. Karma yöntem araştırmaları, araştırmacının hem nitel hem de nicel kavram, veri toplama yöntemleri ve analizlerini birlikte kullanır (Creswell, 2003; Tashakkori ve Teddlie, 1998; Johnson ve Onwuegbuzie, 2004).

6.3. Veri Toplama Araçları

Çalışmaya katılan öğrencilerden çalışma verileri yüz yüze veya online görüşme araçları kullanılarak mülakat şeklinde yapılan görüşmeler ile toplanmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilere iki formatta oluşturulmuş hikâyelerden biri seçilerek araştırmacı tarafından hikâyeler okunmuştur. Hikâyelerde geçen olaylarla ilgili resimler soruların içeriğine uyumlu olacak şekilde çocuklara gösterilmiş ve hikâye kahramanının resimlerdeki seçeneklerden hangisini tercih edeceği sorulmuştur. Daha sonra bu hikâyelerdeki çocukların seçimleri ile ilgili sorular yöneltilerek çalışmaya katılan çocuklardan verdikleri cevapların nedenleri sorularak cevaplarını gerekçelendirmeleri istenmiştir. Katılımcıların sorulara verdikleri cevapların araştırmada kullanılmak üzere ses kayıtları alınmıştır.

6.4. İşlem

Çalışma için gerekli izinler Mef Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik kurulu ve Hisar Okulları İcra Kurulu'ndan sağlanmıştır. Yapılacak çalışmanın içeriği ve ebeveyn izin formları çalışmaya katılması istenen 22 öğrenci ebeveynlerine Google Forms aracılığı ile oluşturularak izin formları gönderilmiştir. Yapılacak çalışmaların detayları Forms içeriğinde açıklamalara eklenmiştir ve çalışma sonuçlarının çalışmaya katılacak öğrenci ebeveynleri ile paylaşılacağı bilgilendirmesi bu açıklama iletilmiştir.

Aileleri tarafından çalışmaya katılmasına onay verilen çocukların bir kısmı gizlilik ve güvenilirliği korumak adına belirlenen zaman dilimlerinde çalışma için ayrılan sınıflara götürülerek, bir kısmı ise pandemi sürecinden dolayı (uzaktan eğitimi seçen, okula gelmeyen öğrenciler) Google Meet aracılığıyla yapılan online görüşmelerle tamamlanmıştır. Çalışmaya başlamadan önce araştırmacı tarafından öğrencilere “Birazdan sana bir hikâye okuyacağım, bu hikâyede senin yaşlarında veya senin yaşlarına yakın çocukların karşılaştıkları bazı durumlar anlatılıyor. Daha sonra senden bu hikâyelerle ilgili bazı sorulara cevap vermeni isteyeceğim. Bu soruların doğru veya yanlış herhangi bir cevabı yok bu yüzden sorulara sana en doğru gelecek şekilde yanıt verebilirsin. Ayrıca cevaplamak istemediğin bir soru olduğunda cevaplamak istemediğini söyleyebilir ve bu etkinlikten istediğin zaman bitirebilirsin.” Açıklamaları ile çalışma süreci ile ilgili bilgilendirme yapılmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerle yapılan görüşmelere yaklaşık 3-5 dakika aralığında sürmüştür. Öğrencilerden hiçbiri çalışmayı yarıda kesmemiş ya da cevaplamak istemediği bir soru olmamıştır.

6.5. Verilerin Kodlanması

Çalışmaya katılan çocuklara A ve B olmak üzere iki formatta düzenlenen hikâyeler ile ilgili sorular yöneltilmiştir.

Format A'nın ilk hikâyesinde Kaan adında bir çocuğun oyuncak seçimi ile ilgili resimler gösterilerek oyuncak seçimi sorulmuştur. Çocuklar hikâyedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumlu ilgili bir oyuncak seçtiyse 1, nötr bir oyuncak seçtiyse 0, hikâyedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumsuz bir oyuncak seçiminde bulduysa 2 olarak oyuncak seçimleri kodlanmıştır. (Tablo1)

Çocuklar oyuncak seçimini tamamladıktan sonra hikâyedeki çocuğun cinsiyet kalıp yargıları ile uyumsuz renkte bir oyuncak alıp alamayacağı ve bunun nedeni sorulmuştur.

Verilen cevaplar cinsiyeti ile uyumsuz renkteki oyuncuğu alsın 3 ile, emin değilim veya cevap yok 2 ile, hayır almasın cevabı ise 1 olarak kodlanmıştır. (Tablo2)

Cinsiyeti ile uyumsuz bir seçim yapmasını istemeyen (hayır cevabını veren) çocuklar için hikâyeye devam edilmiş ve hikâyedeki çocuğun bu oyuncuğu çok istediği belirtilerek bu durumda almasının uygun olup olmadığı ve gerekçesi sorulmuştur. (Tablo2)

Hikâyedeki seçim ile ilgili verilen cevapların gerekçelendirmeleri ise; Kişisel tercih ile ilgili seçimler 1 ile, toplumsal ve geleneksel nedenler 2 ile, İşlevsel-pragmatik nedenler 3 ile, zararı engelleme şeklinde belirtilen nedenler 4 ile, eşitlik ile ilgili nedenler 5 ile, cevap verilmemesi ise 0 olarak kodlanmıştır. (Tablo3)

Format A hikâyesinin ikinci hikâyesinde ise Yasemin adında bir çocuğun kostüm seçimi ile ilgili resimler gösterilerek kostüm seçimi sorulmuştur. Çocuklar hikâyedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumlu ilgili bir kostüm seçtiyse 1, nötr bir kostüm seçtiyse 0, hikâyedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumsuz bir kostüm seçiminde bulduysa 2 olarak kostüm seçimleri kodlanmıştır. (Tablo1)

Çocuklar kostüm seçimini tamamladıktan sonra hikâyedeki çocuğun cinsiyet kalıp yargıları ile uyumsuz bir kostümü alıp alamayacağı ve bunun nedeni sorulmuştur.

Verilen cevaplar cinsiyeti ile uyumsuz renkteki oyuncuğu alsın 3 ile, emin değilim veya cevap yok 2 ile, hayır almasın cevabı ise 1 olarak kodlanmıştır. (Tablo2)

Cinsiyeti ile uyumsuz bir seçim yapmasını istemeyen (hayır cevabını veren) çocuklar için hikâyeye devam edilmiş ve hikâyedeki çocuğun bu kostümü çok istediği ve kostümü görünce çok mutlu olduğu belirtilerek bu durumda almasının uygun olup olmadığı ve gerekçesi sorulmuştur. (Tablo2)

Hikâyedeki seçim ile ilgili verilen cevapların gerekçelendirmeleri ise; Kişisel tercih ile ilgili seçimler 1 ile, toplumsal ve geleneksel nedenler 2 ile, İşlevsel-pragmatik nedenler 3 ile, zararı engelleme şeklinde belirtilen nedenler 4 ile, eşitlik ile ilgili nedenler 5 ile, cevap verilmemesi ise 0 olarak kodlanmıştır. (Tablo3)

Format B'nin ilk hikâyesinde Yasemin adında bir çocuğun oyuncak seçimi ile ilgili resimler gösterilerek oyuncak seçimi sorulmuştur. Çocuklar hikâyedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumlu ilgili bir oyuncak seçtiyse 1, nötr bir oyuncak seçtiyse 0, hikâyedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumsuz bir oyuncak seçiminde bulduysa 2 olarak oyuncak seçimleri kodlanmıştır. (Tablo1)

Çocuklar oyuncak seçimini tamamladıktan sonra hikâyedeki çocuğun cinsiyet kalıp yargıları ile uyumsuz renkte bir oyuncak alıp alamayacağı ve bunun nedeni sorulmuştur.

Verilen cevaplar cinsiyeti ile uyumsuz renkteki oyuncak alınsın 3 ile, emin değilim veya cevap yok 2 ile, hayır almasın cevabı ise 1 olarak kodlanmıştır. (Tablo2)

Cinsiyeti ile uyumsuz bir seçim yapmasını istemeyen (hayır cevabını veren) çocuklar için hikâyeye devam edilmiş ve hikâyedeki çocuğun bu oyuncak çok istediği belirtilerek bu durumda almasının uygun olup olmadığı ve gerekçesi sorulmuştur. (Tablo2)

Hikâyedeki seçim ile ilgili verilen cevapların gerekçelendirmeleri ise; Kişisel tercih ile ilgili seçimler 1 ile, toplumsal ve geleneksel nedenler 2 ile, İşlevsel-pragmatik nedenler 3 ile, zararı engelleme şeklinde belirtilen nedenler 4 ile, eşitlik ile ilgili nedenler 5 ile, cevap verilmemesi ise 0 olarak kodlanmıştır. (Tablo3)

Format B hikâyesinin ikinci hikâyesinde ise Kaan adında bir çocuğun kostüm seçimi ile ilgili resimler gösterilerek kostüm seçimi sorulmuştur. Çocuklar hikâyedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumlu ilgili bir kostüm seçtiyse 1, nötr bir kostüm seçtiyse 0, hikâyedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumsuz bir kostüm seçiminde bulduysa 2 olarak kostüm seçimleri kodlanmıştır. (Tablo1)

Çocuklar kostüm seçimini tamamladıktan sonra hikâyedeki çocuğun cinsiyet kalıp yargıları ile uyumsuz bir kostümü alıp alamayacağı ve bunun nedeni sorulmuştur.

Verilen cevaplar cinsiyeti ile uyumsuz renkteki oyuncacı alsın 3 ile, emin değilim veya cevap yok 2 ile, hayır almasın cevabı ise 1 olarak kodlanmıştır. (Tablo2)

Cinsiyeti ile uyumsuz bir seçim yapmasını istemeyen (hayır cevabını veren) çocuklar için hikâyeye devam edilmiş ve hikâyedeki çocuğun bu kostümü çok istediği ve bu kostümün hayalini kurduğu belirtilerek bu durumda almasının uygun olup olmadığı ve gerekçesi sorulmuştur. (Tablo2)

Hikâyedeki seçim ile ilgili verilen cevapların gerekçelendirmeleri ise; Kişisel tercih ile ilgili seçimler 1 ile, toplumsal ve geleneksel nedenler 2 ile, İşlevsel-pragmatik nedenler 3 ile, zararı engelleme şeklinde belirtilen nedenler 4 ile, eşitlik ile ilgili nedenler 5 ile, cevap verilmemesi ise 0 olarak kodlanmıştır. (Tablo3)

Tablo 1: Çocukların hikayedeki karakter için oyuncak ve kostüm seçiminin kodlanması

Hikayedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumlu seçim.	1
Nötr seçim.	0
Hikayedeki çocuğun cinsiyeti ile uyumsuz seçim.	2

Tablo 2: Çocukların karşı cinsle özdeşleşmiş oyuncak ve kostüm seçimine yönelik değerlendirmelerinin kodlanması

Evet alsın	3
Tam emin değilim alabilir de almayabilir de	2
Hayır almasın	1

Tablo 3: Çocukların seçime yönelik gerekçelerinin kodlanması

Cevap yok		0
Kişisel Tercihi	Öyle seviyor, o oyuncacı beğeniyor.	1
Toplumsal geleneksel	Kızlar bebek sever. Oğlanlar araba sever	2
İşlevsel-pragmatik	Parası ona yetiyor. Almazsa partiye gidemez.	3

Zararı engelleme	Onu alırsa herkes ona güler, Dalga geçilir. Sonunda o üzülür.	4
Eşitlik	Kızlar da oğlanlar da her oyuncakla oynayabilir. Renk fark etmez. Kostümlerin cinsiyeti yoktur.	5

7. BULGULAR

Tablo 4: Kız ve oğlan çocukların hikayedeki kahramanlar için oyuncak ve kostüm seçimi

			Oyuncak		Kostüm	
			Kızlar	Oğlanlar	Kızlar	Oğlanlar
Nötr			%78	%11	---	---
Cinsiyet kalıp yargılarına uygun			%22	%79	%89	%78
Cinsiyet kalıp yargılarıyla uyumsuz			---	%11	%11	%22

Hikâyedeki oyuncak seçimleri cinsiyete göre incelendiğinde oyuncak seçiminde kızların büyük bir çoğunluğunu nötr bir oyuncak seçiminde bulunduğu, oğlanların çoğunluğunun ise cinsiyet kalıp yargılarına uygun oyuncak seçiminde bulunduğu saptanmıştır. Oğlanların %11'i cinsiyet kalıp yargılarına uyumsuz bir seçimde bulunurken kızların ise hiçbir cinsiyet kalıp yargılarıyla uyumsuz bir seçimde bulunmadığı görülmektedir.

Kostüm seçiminde ise kızların ve oğlanların büyük bir çoğunluğunun cinsiyet kalıp yargılarına uygun seçimlerde bulunduğu saptanmıştır.

Tablo 5: Kız ve oğlan çocukların hikayedeki kahramanlar için oyuncak ve kostüm seçimlerine yönelik gerekçeleri

			Oyuncak		Kostüm	
			Kızlar	Oğlanlar	Kızlar	Oğlanlar
Cevap yok			%22	%11	%22	---

Kişisel tercih	%56	%33	%22	%44
Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları	%22	%56	%56	%56

Hikâyedeki kahramanlar için oyuncak ve kostüm seçimine yönelik gerekçeler incelendiğinde oyuncak seçiminde araştırmaya katılan kız çocuklarının yarısından fazlası oyuncak seçimi gerekçelerini kişisel tercihleri ile açıklarken çalışmaya katılan oğlan çocuklarının ise yarısından fazlasının seçimlerini “Almamalıdır çünkü o erkek değil, Almamalı çünkü mavi renk erkekler için bence.” Cevapları ile toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile gerekçelendirdiği saptanmıştır.

Kostüm seçimlerinin gerekçeleri incelendiğinde hem kız hem de oğlan çocuklarının yarısından fazlası seçimlerinin gerekçelerini toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile açıklamışlardır. Kız çocuklarının oyuncak seçiminde kişisel tercihleri daha büyük bir çoğunluğu oluşturmuşken kostüm seçimlerini toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla gerekçelendirmişlerdir ancak oğlan çocuklarının büyük çoğunluğunun hem oyuncak hem de kostüm seçimlerini toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile açıklamışlardır.

Tablo 6: Karşı cinsle özdeşleşmiş renkteki oyuncak değerlendirilmesi

	Kız çocuk mavi oyuncak	Oğlan çocuk pembe oyuncak
Alsın	%78	%100
Almasın	%22	----

Hikâyedeki kahramanların karşı cinsle özdeşleşmiş renkteki oyuncak değerlendirilmesi incelendiğinde hem kız hem de oğlan çocuklarının büyük çoğunluğunun verdikleri cevaplarla karşı cinsle özdeşleşmiş oyuncakları alsın cevabı vermişlerdir.

Tablo 7: Karşı cinsle özdeşleşmiş renkteki oyuncak almanın katılımcı çocukların cinsiyetine göre değerlendirilmesi

	Kız, mavi oyuncak		Oğlan, pembe oyuncak	
	Kızlar	Oğlanlar	Kızlar	Oğlanlar
Alsın	%20	%25	%100	%100
Almasın	%80	%75	---	---

Karşı cinsle özdeşleşmiş renkteki oyuncak alımlarının katılımcı çocukların cinsiyetine göre değerlendirilmesi incelendiğinde çalışmaya katılan kız ve oğlan çocukları, kız çocuklarının mavi renkte oyuncak almasını istemedikleri söylemişlerdir. Oğlan çocuklarının pembe renkte bir oyuncak alması sorulduğunda ise “A: Almalı çünkü kendi parası sadece ona yetiyor. E: Almalıdır, çünkü 50 liraya sadece onu alabilir. P: Almalıdır, yoksa başka oyuncak alamaz.” Gibi cümleler ile çalışmaya katılan kız ve oğlan çocuklarının tamamı alsın cevabını vermişlerdir.

Tablo 8: Karşı cinsle özdeşleşmiş kostüm almanın katılımcı çocukların cinsiyetine göre değerlendirilmesi

	Kız, korsan		Oğlan, peri	
	Kızlar	Oğlanlar	Kızlar	Oğlanlar
Alsın	%75	%80	%60	%75
Almasın	%25	%20	%40	%25

Karşı cinsle özdeşleşmiş kostüm almanın katılımcı çocuklarının cinsiyetine göre değerlendirilmesi incelendiğinde kız ve oğlan çocuklarının büyük bir çoğunluğu karşı cinsle özdeşleşmiş kostümleri alsın cevabı verdikleri görülmüştür. Hem kız hem de oğlan çocuklarının verdiği cevaplarda karşı cinsle özdeşleşen kıyafeti alsın oranı yüksekken

oğlan çocuklarının alsın cevaplarının oranının kız çocuklarının oranından daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 9: Karşı cinsle ilgili oyuncak almanın gerekçeleri

	Kız, mavi oyuncak	Oğlan, pembe oyuncak
Kişisel tercih	%22	%22
Toplumsal Cinsiyet Yargıları	%11	---
İşlevsel	%17	%79

Çalışmaya katılan çocuklara karşı cinsle ilgili oyuncak almanın gerekçeleri sorulduğunda ise çalışmaya katılan çocukların büyük bir çoğunluğunun oğlan çocuklarının pembe oyuncak almasının işlevsel sebeplerle “E: Almalı, çünkü kendi parası sadece ona yetiyor. D: Almalıdır, çünkü 50 lira olduğu için tek seçeneği o kaldı o yüzden almalıdır. N: Çünkü parası sadece ona yetiyor o yüzden almalıdır.” Cümleleri ile gerekçelendirirken kız çocuklarının mavi oyuncak almasını çoğunluğun kişisel tercihlerle gerekçelendirdiği görülmüştür. Oğlan çocuklarının pembe oyuncak almasının gerekçelendirirken toplumsal cinsiyet yargılarıyla ilgili gerekçelendirilmedi bulunmadığı görülürken kız çocuklarının mavi oyuncak almasında azınlıktaki öğrenci sayısının toplumsal cinsiyet yargıları ile gerekçelendirdiği görülmüştür.

Tablo 10: Karşı cinsle ilgili kostüm almanın gerekçeleri

	Kız, korsan	Oğlan, peri
Cevap yok.	%11	---
Toplumsal Cinsiyet Yargıları	%11	%22
İşlevsel	%78	%67

Karşı cinsle ilgili kostüm alma gerekçeleri incelendiğinde ise çalışmaya katılan çocukların büyük çoğunluğu hem kız çocuğunun korsan kostümü giymesini hem de oğlan çocuğunun peri kostümü giymesini “E: Korsan kostümü erkekler için çünkü erkekler böyle peri şeyli şeyler giymek istemez ama tek bir tane kaldıysa almalı yoksa partiye gidemez. M: Almalı çünkü kostümcüde tek bir kostüm kalmış ve bu bir kostüm partisi. D: Tek bir tane kaldıysa o zaman almalı yoksa partiye gidemez.” cümlelerle işlevsel sebeplerle gerekçelendirdiği görülmüştür. Çocukların verdiği cevaplar incelendiğinde ise Kostümü çok sevdiyse alsın mı? Sorusuna karşı cins kostümünü almasın diyenlerin eğer çok sevdiyse alabileceğini söylediği saptanmıştır.

8. TARTIŞMA

Çalışmaya katılan öğrencilerin oyuncak ve kostüm seçimleri incelendiğinde kız ve oğlan çocuklarının kostüm seçimlerinde toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun seçimlerde buldukları saptanmıştır. Kız çocukları oyuncak seçiminde nötr tercihlerde bulunurken oğlan çocuklarının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun seçimler yapması ve bu seçimlerinin gerekçelerini toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile açıklıyor olması sosyal alan kuramında bahsedilen bireyin gelişimdeki toplumsallaşma sürecini çocuklar üzerindeki etkisini destekler niteliktedir. Ayrıca kız ve oğlan çocukları arasındaki cinsiyetler arası bu farklılıklar geçmiş bazı çalışmaların bulguları ile uyumludur. Oğlan çocuklarının kız çocuklarına oranla toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uymayan davranışlara (Conry-Murray ve Turiel, 2012; Killen ve Stangor, 2001) ve bazı kültürel farklılıklara daha az toleranslı oldukları (Killen, Sinno ve Margie, 2007; Verkuyten ve Slooter, 2007) saptanmıştır.

Çocukların cinsiyet ile ilgili sınıflandırmalarının nedenlerinden biri de dünyaya olan bakış açılarını şekillendirmeleri ve nasıl davranacaklarını öğreneceklerini düşünmeleri olabilir. Cinsiyetin sadece iki kategoriden oluştuğu genellemesinin yapılması toplum için yanlış bir tahlildir. Cinsiyet kelimesinin altında daha derin boyutlarda ve çeşitli anlamlar bulunmaktadır. İnsanların kişisel tercihleri ve özellikleri cinsiyetlere göre sınıflandırılmıştır. Cinsiyet toplumsallaştırılmıştır. Cinsiyet özellikleri bu bakış açısı ile değerlendirildiğinde kültürlere, zamana göre değiştiği söylenebilmektedir (Godman, 2018).

Bu bağlamda, çalışmanın da en göze çarpan bulgularından bir de peri kostümü seçen oğlan çocuğa geleneksel kalıp yargıları yüzünden karşı çıkan katılımcı çocukların bu kostümün oğlan çocuğunun hayali olduğunu öğrendikten sonra yargılarını kişisel seçim olarak değiştirmiştir. Ayrıca pembe-mavi ayrıştırmasının da günümüz çocukları için oyuncak seçiminde önemli bir kriter olmadığı da toplumsal cinsiyet normlarının zamanla değiştiğini göstermektedir.

Bu çalışmanın elde edilen tüm sonuçlar değerlendirildiğinde çocukların yaptıkları seçimlerin ve bu seçimleri dayandırdıkları gerekçelerin yaygın olan toplumsal cinsiyet normlarını dolayısıyla da bu normların getirdiği toplumsal cinsiyet kalıp yargılarını sebep olarak kullandıkları düşünülmektedir ancak bu çalışmada dikkat çeken en önemli noktalardan biri de seçimlerini ve gerekçelerini toplumsal cinsiyet kalıp yargıları ile açıklayan bütün çocukların, karşılaştıkları durumların sonucunda toplumsal cinsiyet kalıp

yargılarına uymayan tercihleri hikâyedeki çocukların seçmek istediği ve bu seçimlerle daha mutlu olacağı belirtildiğine kalıp yargılarla uyuşmasa da mevcut seçimlerini (toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına uygun) değiştirdikleri gözlemlenmiştir. Bu da sosyalleşme sürecinde çocuklara çoğu kez mantıklı bir kanıt gösterilmeden, kalıp yargılar aşılarak toplum tarafından belirlenen normlara nasıl uyulacağı gösterilse de çalışmaya katılan çocukların seçimlerinin değişebileceği bulguları ile toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının çocukların tercihleri üzerindeki etkisinin de değişebilir/etkisiz olabileceği görülmüştür.

9. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Yapılan bu çalışmada bazı kısıtlılıklar söz konusudur. Öncelikle çalışmaya katılan katılımcıların sayısının az olması ve mevcut çalışmanın sadece 74-84 ay aralığındaki çocuklarla yapılması söz konusu dinamiğin gelişimsel farklılıklar değişip değişmediğini anlamlandırmak adına daha çok kişiden ve daha çeşitli yaş gruplarından veriler toplanarak yorumlanmalıdır. Ayrıca mevcut çalışmanın örneklemini üst sosyo-ekonomik seviyelerden gelen ailelerin çocukları oluşturmaktadır. Bireylerin sosyal çevrelerdeki konuları, kültürel ve ekonomik sermayeleri onların sosyal ilişkilerini anlamlandırma ve değerlendirmelerinde de etkilidir. Ayrıca, bu konumlama bazı ebeveynlik pratikleri üzerinden çocukların aile ortamında sosyalleşmesini de etkiler (Hoff, Laursen ve Tardif, 2002). Dolayısıyla, bu çalışma ile elde edilen bulguları tüm gelir ve eğitim düzeylerine genellemek zordur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal bir yapıda, toplumun içinde varlığını sürdüren insanlar kendilerini önceden belirlenmiş, sınırları çizilmiş hatta çoğu kez mantıklı bir kanıt göstermeden belirlenen değer ve yargıları kendilerine empoze edilirken bulurlar. Bu toplumsal formasyon tarafından kişilere iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi yargılar belirli kalıplarla sunulduğu için toplumda yaşayan kişilerin de tercihleri ve seçimleri bu kalıp yargıların etkisi ile şekillenir.

İlköğretim öğrencilerinin toplumsal cinsiyet algılarını konu alan araştırma sonucunda araştırmaya katılan çocukların toplumsal cinsiyet ile ilgili algılarının geleneksel kadın erkek rolleri ile benzerlik gösterdiği saptanmıştır. Anne çalışıyor olsa da annenin görevinin ev işleri ve yemek yapmak olduğunu, babanın ise gazete okumak ya da televizyon seyretmek gibi davranışlar sergilediği tespit edilmiştir (Gümüšoğlu, 2004). Bu bulgulara paralel olarak Cinsiyet Eşitlik Ölçeği'nin kullanıldığı Inglehart ve Norris (2003)'ün araştırmasında Türkiye cinsiyet kalıp yargılarında 60 ülke arasında 48'inci sırada yer almaktadır (Akt. Esmer, 2012). Bu veri hem Türkiye'de aile yaşam tarzlarının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla sürdürdüğünü gösteren bir bilgi olduğu için hem de gelecek nesiller için bu yanlış örneklerin görünür kılındığını gösteren bir bilgi olduğu için son derece önemlidir.

Çocuğun etkileşim içinde bulunduğu toplumsal çevre kadınlık ve erkeklik rolleri adı altında oluşturulan cinsiyet kategorilerinin oluşumunu etkilemekte ve cinsiyet şemalarının oluşumunu desteklemektedir. Sosyal cinsiyet şema kuramına göre cinsiyetleri ayırıştırma, toplumun kadınsı ve erkeksi özellikleri tanımlamasına dayanır (Dökmen, 2012). Bireylerin cinsiyet şemaları toplumun kadın ve erkek tanımları ile şekillenmektedir. Dört yaşın altındaki çocukların kendinden daha büyük yaşlılarına göre verilen cinsiyet şemalarına daha çok inandığı gözlemlenmiştir. Bunun nedeni dört yaşından daha büyük çocukların cinsiyet şemalarını tamamlamış olmasıdır ve bu şemaların değişmezliğinin korunmasıdır (Bayramoğlu, 2015). Bu nedenle çocukların beş yaşına kadar olan toplumsal etkileşimleri cinsiyet rolleri ile ilgili bir genellemeye sahip olmalarına sebep olacaktır. Bu etkileşim ortamlarını yapılandırmak ve kullanılan dili cinsiyetsiz dil ile değiştirmek şekillenmiş olan bu algıları da etkileyecektir.

Mevcut çalışmada altı-altı buçuk yaş aralığındaki çocukların yaşlılarının toplumsal cinsiyet kalıp yargılarıyla uyumsuz seçimlerine yönelik seçimlerini nasıl

değerlendirdiklerini Sosyal Alan Teorisi kullanılarak incelenmiştir. Sonuçlar değerlendirildiğinde çocukların tercihlerini baskın toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının etkilediği gözlemlenmiştir. Ancak uluslararası yazında da olduğu gibi çocukların şekillenmiş olan cinsiyet rollerinin değişiminde daha kabul edici olmaları toplumsal cinsiyet kavramının durağan bir kavram olmayıp sürekli yeniden inşa edilen ve değişken bir kavram olması bu yargıların değişmez olmadığını göstermektedir. Bu araştırma sonuçları da bu görüşü desteklemektedir.

EK A

Pembe Pelüş ayı hikayesi

Kaan senin yaşlarında bir çocuktur. Kaan'ın bütün dersleri pekiyi geldiği için annesi ona ödül olarak tam 50 lira verir. Kaan bu parayla oyuncak almak ister.

Soru 1: Sence Kaan oyuncakçıdan bunlardan hangisini almalı? (Bu soruda çocuğa oyuncak kartları gösterilir) Neden bu oyuncuğu almalı sence?

Aslında Kaan'ın bir süredir istediği bir oyuncak vardır. Kaan, kendisine oyuncak bir ayı almak istiyordu. Oyuncakçıya gittiğinde hemen pelüş oyuncakların reyonuna yönelir. İki boyutta oyuncak ayı çeşidi vardır. Büyük olanlar ve küçük olanlar. Büyük olanlar 100 lira iken, küçük olanlar 50 liradır. Kaan'ın da tam 50 lirası olduğu için sadece küçük olanlardan alabilir. Fakat, büyük olanların mavi ve pembe renklileri bulunurken, küçük oyuncak ayıların sadece pembe renklileri kalmıştır.

Soru 2: Sence Kaan küçük olan ayıların pembe renklisini almalı mı? Yoksa almamalı mı? Neden almalı? Neden almamalı?

(Eğer öğrenci 2. Soruya “Hayır, almasın” cevabını verirse, hikâye devam eder ve üçüncü soru sorulur.)

Soru 3: Kaan pembe rengi seviyordur ve oyuncak ayıyı da çok beğenmiştir. Peki o zaman Kaan'ın pembe pelüşü alması uygun olur mu, olmaz mı? Neden?

Korsan Kostümü Hikayesi

Yasemin senin yaşlarında bir çocuktur. Sınıftaki en yakın arkadaşının ismi Ada'dır. Ada, Yasemin'i doğum günü partisine davet eder. Bu partide herkes kostümler giyecektir. Yasemin bu parti için çok heyecanlıdır. Fakat, kostüm almayı annesine söylemeyi unuttur. Ada'nın doğum gününden bir gün önce hatırlar ve annesine kostüme ihtiyacı olduğunu söyler. Annesi ona yarın doğum gününe giderken yoldaki kostümcüden bir kostüm alabileceklerini söyler. Yasemin rahatlamıştır ve çok sevinmiştir. Akşam uyumadan önce giyeceği kostümü düşünür.

Soru 1: Sence Yasemin resimdeki kostümlerden hangisi almalı? (Kostüm resimleri gösterilir) Neden?

Ertesi gün Yasemin annesi ile birlikte kostümcüye giderler. Çabuk olmaları gerekmektedir, çünkü doğum gününün başlamasına çok az kalmıştır. Kostümcü, mağazada yalnızca 1 çeşit kostüm kaldığını söyler. Bu kostüm korsan kostümüdür.

Soru 2: Sence Yasemin korsan kostümünü almalı mı? Almamalı mı? Neden?

(Eğer öğrenci 2. Soruya “Hayır, almasın” cevabını verirse, hikâye devam eder ve üçüncü soru sorulur.)

Yasemin’in korsanları çok sever. Kostümü gördüğünde çok mutlu olur, çünkü önceki gün yatmadan önce korsan kostümü giymeyi hayal etmiştir.

Soru 3: peki o zaman Yasemin’in korsan kostümünü giyip partiye gitmesi uygun değil mi?

EK B

Mavi Pelüş ayı hikayesi

Yasemin, okul öncesi çağlarında bir çocuktur. Yasemin' in bütün dersleri pekiyi geldiği için annesi ona ödül olarak tam 50 lira verir. Yasemin bu parayla oyuncak pelüş almak ister.

Soru 1: Sence Yasemin oyuncakçıdan bu resimlerde gördüğünden hangisini almalı? Neden? (Resimler gösterilir)

Yasemin oyuncakçıya gittiğinde 50 liraya sadece mavi renkli pelüşler alabileceğini görür. Diğer bütün oyuncaklar 100 liradır ve parası onları almaya yeterli değildir. (Resimi gösterilir)

Soru 2: Yasemin mavi renkli pelüşü almalı mı? Almamalı mı? Neden?

(Eğer öğrenci 2. Soruya “Hayır, almasın” cevabını verirse, hikâye devam eder ve üçüncü soru sorulur.)

Yasemin aslında mavi rengi seviyordur ve oyuncak ayıyı da çok beğenmiştir.

Soru 3: Peki o zaman Yasemin'in mavi ayıyı alması uygun mu, değil mi? Neden?

Peri kostümü hikayesi

Kaan okul öncesi çağlarında bir çocuktur. Sınıftaki en yakın arkadaşının ismi Ada'dır. Ada, Kaan'ı doğum günü partisine davet eder. Bu partide herkes kostümler giyecektir. Kaan bu parti için çok heyecanlıdır. Fakat, kostüm almayı annesine söylemeyi unuttur. Doğum gününden bir gün önce hatırlar ve annesine kostüme ihtiyacı olduğunu söyler. Annesi ona yarın doğum gününe giderken yoldaki kostümcüden bir kostüm alabileceklerini söyler. Kaan rahatlamıştır ve çok sevinmiştir. Akşam uyumadan önce giyeceği kostümü düşünür.

Soru 1: Sence Kaan resimdeki kostümlerden hangisini almalı? Neden? (Resimler gösterilir)

Ertesi gün Kaan annesi ile birlikte kostümcüye gider. Çabuk olmaları gerekmektedir, çünkü doğum gününün başlamasına çok az kalmıştır. Kostümcü, mağazada yalnızca bir çeşit kostüm kaldığını söyler. Bu kostüm peri kostümüdür. (Resmi gösterilir.)

Soru 2: Sence Kaan peri kostümünü almalı mı? Almamalı mı? Neden?

Eğer öğrenci 2. Soruya “Hayır, almasın” cevabını verirse, hikâye devam eder ve üçüncü soru sorulur.

Kaan perileri çok sever. Kostümü gördüğünde çok mutlu olmuştur, çünkü önceki gün yatmadan önce peri kostümü giymeyi hayal etmiştir.

Soru 3: Peki o zaman Kaan’ın peri kostümünü giyip partiye gitmesi uygun mu değil mi? Neden?

KAYNAKÇA

- Akbalık, E. (2013). "Türk atasözlerinde cinsiyet algısı". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 81-90.
- Althusser, L. (1989). *İdeoloji ve Devletin ideolojik Aygıtları*, (Çeviri: Y.Alp Özışık, İletişim Yayınları
- Bandura, A. 1991 "Sociocognitive Theory of Human Adaptation: A citation-classic commentary on social-learning theory", *Current Contents/Social & Behavioral Sciences*, 38 (10).
- Baran, G. (1995). *Ankara'da bulunan çocuk yuvalarında kalan 7-11 yaş grubu çocuklarda cinsiyet rolleri ve cinsiyet özellikleri kalıpyargılarının gelişimi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bayramoğlu, L. (2015). *Okul öncesi dönem çocuklarının cinsiyet rollerine ilişkin algılarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs.
- Beauvoir, S. d. (1993). *Kadın 'İkinci Cins' Genç Kızlık Çağı*. İstanbul: Payel Yayınevi.
- Bee ve Boyd, (2007). *Developing Child*, Boston: Pearson Education, Inc.
- Birey, T., & Beyidoğlu Önen, M. (2013). *Toplumsal cinsiyet ve öğretmenlik: Öğretmenlerin bakış açısı*. Lefkoşa: POST.
- Bhasin, K. (2003). *Toplumsal Cinsiyet- Bize Yüklenen Roller*. İstanbul: Kadav Yayınları.
- Can ve Arkadaşları, 2012; Akt. Bayramoğlu, 2015). *Beş Yaş Çocukların Cinsiyet Kalıp Yargı Düzeyleri ve evdeki Cinsiyet Rollerine İlişkin Görüşleri*.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Conry-Murray, C. ve Turiel, E. (2012). Jimmy's baby doll and Jenny's truck: Young children's reasoning about gender norms. *Child Development*, 83, 146– 158.
- Çınar, E. (2013). *Ortaokul Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet*. Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal cinsiyet: sosyal psikolojik açıklamalar*. (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Z. Y. (2012). *Toplumsal cinsiyet* (3. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Dökmen, Z. Y. (2014). *Toplumsal cinsiyet: Sosyal psikolojik açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erzeybek, B. (2015). Anne-babaların çocuklarını yetiştirirken benimsedikleri toplumsal cinsiyet rolleri tutumları. Ankara Üniversitesi, Ankara.

Güldü, Ö., & Ersoy-Kart, M. (2009). Toplumsal cinsiyet rolleri ve siyasi tutumlar, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(3), 97-116.

Gümüšoğlu, 2004 İlköğretim Öğrencilerinin Toplumsal Cinsiyet Algıları, *Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul*,3, 317-327

Goldman, E. (2006). *Dans Edemeyeceksem Bu Benim Devrimim Değildir*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Hoff, E., Laursen, B., Tardif, T. ve Bornstein, M. C. (2002). Socioeconomic status and parenting. M. C. Bornstein (Der.), *Handbook of parenting: Biology and ecology of parenting* içinde (2315–2352).

Kalaman, S. ve Bat, M. (2014). “Toplumsal cinsiyet açısından Axe basın ilanlarının gösterebilimsel analizi”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1), 128-136.

Killen, M. ve Stangor, C. (2001). Children’s social reasoning about inclusion and exclusion in gender and race peer group contexts. *Child Development*, 72, 174–186. doi:10.1111/1467-8624.00272

Killen, M. ve Stangor, C. (2001). Children’s social reasoning about inclusion and exclusion in gender and race peer group contexts. *Child Development*, 72, 174–186.

Killen, M., Sinno, S. ve Margie, N. G. (2006). Children’s experiences and judgments about group exclusion and inclusion. *Advances in Child Development and Behavior*, 35, 173–218.

Killen, M. ve Rutland, A. (2011). *Children and social exclusion: Morality, prejudice and group identity*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.

Koca, C. (2006). “Beden eğitimi ve spor alanında toplumsal cinsiyet ilişkileri. Toplumsal cinsiyet ve spor”. *Spor Bilimleri Dergisi Hacettepe J. of Sport Sciences*, 17 (2), 81-99

Kohlberg, L. (1984). *The psychology of moral development: The nature and validity of moral stages*. San Francisco: Harper & Row.

Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. New York, NY: International Universities Press.

Liben, L. S. ve Signorella, M. L. (1993). Gender-schematic processing in children: The role of initial interpretations of stimuli. *Developmental Psychology*, 29, 141–149.

- Nucci, L. P. (2001). *Education in the moral domain*. Cambridge University Press.
- Martin ve Ruble. (2004) Çocukların Toplumsal Cinsiyet İpuçlarını Arayışı: Toplumsal Cinsiyet Gelişimi Üzerine Bilişsel Perspektifler, *Psikolojik Bilimde Güncel Yönler*,13(2),67-70
- Raabe, T. ve Beelmann, A. (2011). Development of ethnic, racial, and national prejudice in childhood and adolescence: A multinational meta-analysis of age differences. *Child Development*, 82, 1715–1737. doi:10.1111/j.1467-8624.2011.01668.x
- Rutland, A., Killen, M. ve Abrams, D. (2010). A new social-cognitive developmental perspective on prejudice: The interplay between morality and group identity. *Perspectives on Psychological Science*, 5, 279–291. doi:10.1177/1745691610369468
- Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., Bora, A., & Romaniuc, L. (2006). *Bir de Buradan Bak Cinsiyet Eşitsizliği Bir “Kadın Sorunu” Değil, Toplumun Sorunudur*. Ankara:Yalçın Matbaacılık Ltd. Şti.
- Smetana, J. G. (2006). Social-cognitive domain theory: Consistencies and variations in children’s moral and social judgments. M. Killen ve J. G. Smetana (Der.), *Handbook of moral development* içinde (119–154). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Şahin, A. (2007). “Çocuk ve çocukluk” Ö.Yılar bve L. Turan (ed). *Çocuk Edebiyatı*. (s.3-15). Ankara: Pegem A Yayıncılık
- Smetana, J. G. (2011). *Adolescents, families and social development: How teens construct their worlds*. UK: Wiley-Blackwell.
- Stangor, C. ve Ruble, D. N. (1987). Development of gender role knowledge and gender constancy. *New Directions for Child and Adolescent Development*, 38, 5–22.
- Turiel, E. (1978). Social regulation and domains of social concepts. W. Damon (Ed.), *New directions for child development: Vol. 1. Social cognition* (pp. 45–74). San Francisco: Jossey-Bass.
- Turiel, E. (1979). Distinct conceptual and developmental domains: Social convention and morality. C. B. Keasey (Ed.), *Nebraska symposium on motivation* (pp. 77–116). Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Turiel, E. (1983). *The development of social knowledge: Morality and convention*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Turiel, E. (2006). The development of morality. D. William (Dizi Der.) ve N. Eisenberg (Cilt Der.), *Handbook of child psychology: Cilt 3, Social, emotional, and personality development* (6. baskı) içinde (789–857). New York: Wiley.
- Tolan, B. (1975). *Toplumbilimlerine Giriş*, Ankara: SBF Yayınları.

Tomasello, M., Köymen, B. (2017). Çocuklar sosyal normları nasıl algırlar. *Aklın çocuk hali: Zihin gelişimi araştırmaları*. İstanbul: Küy Yayınevi, 233-248.

Uluocak ve Aslan (2011). Kadın Bakış Açışından Toplumsal Cinsiyet Rollerini, *Çanakkale Kitaplığı Akademi*,27

Uluocak ve Aslan (2011). Kadın Bakış Açışından Toplumsal Cinsiyet Rollerini, *Çanakkale Kitaplığı Akademi*,29

Verkuyten, M. ve Slooter, L. (2007). Tolerance of Muslim beliefs and practices: Age related differences and context effects. *International Journal of Behavioral Development*, 31, 467–477.

Yeşilyaprak, B. (2015). *Eğitim psikolojisi: Gelişim-öğrenme-öğretim* (14. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Yıldırım, A., şimşek, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları

Yogev, S. (2006). Ergenlerde toplumsal cinsiyetin kazanılması: Aile, okul ve arkadaş Etkisi. Ankara Üniversitesi, Ankara.